Toužetín | Detail mlýna

Identifikační údaje

Adresa	Toužetín Donín 46 440 01
Okres	Louny
Katalogové číslo	P 58
Katastrální území	Toužetín
GPS	50° 18' 42.0'' 13° 53' 48.3''
Mapová značka	Holandský / Objekt bez technologie
Poloha vůči obci	500 m JV od obce
Číslo kulturní památky	42919/5-1453 z r.1964 otevřít list NPÚ
Přístupnost	Nepřístupný
Rok stavby	asi 1851
Rok zániku	

Stručný popis

Přesné datum postavení mlýna holandského typu neznáme. Byl postaven Josefem Nitkou v rozmezí let 1850-51 na místě bývalého lomu na opuku, což vysvětluje čtyři metry hluboké základy i podsklepení. Průměr čtyřpodlažní stavby u země je 9,5 m a celková výška je 15 m. Je to nejvyšší větrný mlýn u nás. Tloušťka zdí u země je 1,3 m a nahoře 0,8 m. Průměr větrného kola byl 18 m.
V roce 1860 byl zaznamenám roční výkon mlýna 180 q mouky a čistý výnos 1260 zlatých. Na vítr mlel mlýn do roku 1879. Poté, co silný vítr opětovně polámal křídla, se rozhodl stárek Antonín Vydra přestavět mlýn na parní pohon. Byl přistavěn komín, vykopána 20 m hluboká studna a zabudován parní stroj. V roce 1894 vypukl v mlýně první požár. Po druhém požáru v roce 1898 už stárek provoz mlýna ukončil a parní stroje prodal. Po zavedení elektrického proudu se od roku 1928 do roku 1940 ještě šrotovalo. V roce 1960 prošel mlýn kompletní přestavbou na obydlí. Na západě k němu přiléhá jednopatrová budova postavená již před rokem 1910. Z mlýnského vybavení zůstaly jen mlýnské kameny v zahradě a komín od parního pohonu. Budova mlýna byla pečlivě udržována Jiřím Kozákem, vnukem posledního mlynáře. Ten zemřel v roce 2015. Ořechový sad okolo brání celkovému pohledu na zachovalou stavbu.

Pokorný:
Zprávy o datu založení tohoto zděného mlýna se různí: Donínská kronika uvádí (556) již rok 1846 s tím, že mlýn postavil Rudolf Nitka a roku 1851 prodal mlýn manželům Patzenhauerovým. Podle V. Hadače (557) mlýn postavil Josef Nitka ze Šlapanic roku 1851 na poli (pozemková parcela č.42), koupeném roku 1850 od manželů Fouskových z Donína čp. 4. Budova bývalého větrného mlýna stojí asi 400 m na JJV od kaple v Doníně na kopci nad Toužetínem a je dnes označena čp. 46. mlýn byl pětiposchoďový. R. 1879 byla křídla větrem polámána a stárek Antonín Vydra přestavěl mlýn na parní pohon, přistavěl zděný komín a 12 m hlubokou studnu (557). R. 1894 mlýn vyhořel poprvé, podruhé r. 1898, kdy jeho provoz byl definitivně zastaven. Parní stroje byly prodány do tkalcovny v Boskově (556). R. 1928 byla část mlecího zařízení ještě zachována, budova sloužila za sýpku a hospodářské skladiště (557). Pozemky byly pojaty do JZD, jehož se stal jejich majitel J. Kozák členem (558) (559). Lokalita větrného mlýna je položena cca 365 m n.m. (560).
J. Kozák celou budovu někdejšího větrného mlýna ve všech pěti podlažích vzorně restauroval na obytnou jednotku a má v úmyslu opatřit k budově i křídla. V přízemí je dnes budova rozšířena o přístavek (561).
(556) GÚ-ČSAV, VM-Č, sdělení rady MNV vDoníně z 12.2. 1956, zn. Kř/56 s přiloženým výpisem z kroniky o větrném mlýně v obci Donín.
(557) V. Hadač, Větrák v Doníně na Lounsku, ČT, roč. 28/1928, 256.(S tím shodný údaj ZLA Třeboň, sdělení z 28.12. 1953, čj. 193/2/HG).
(558) Cit. sdělení rady MNV v Doníně. Jmenovaný má i fotografie někdejšího mlýna. Výpis z kroniky je podstatně obsáhlejší než Hadačův článek a v podrobnostech se od něho liší.
(559) Okrouhlý půdorys někdejšího mlýna je patrný na katastrální mapě z roku 1872 (GÚ-ÚAGK, SK, katastrální mapa i.č. 1444, 1872, list 3, Donín). Statistický lexikon obcí v ČSR, I. země Česká, Praha 1934, 210, uvádí jednotlivý dům Větrník.

(560) Státní mapa 1:5000 – odvozená, list Louny 0-6, 1951.
(561)Zjištěním na místě 7.9. 1970. J. Kozákovi děkujeme za půjčení výpisu z kroniky. Srov. sdělení MNV v Touženíně z 5.10. 1970, (GÚ-ČSAV, VM-Č,).

Historie

Historie obecně

V ě t r n ý m l ý n D o n í n

Podle fol.64a PK Donín(OS Louny 233,dnes Vs Vrany,inv.č.2192, SOA Praha,pob.Křivoklát) prodali manželé Antonín a Barbora (dc.Fr. Horníka) F o u s k o v i,majitelé hospodářství(chalupy)čp.4 v Doníně trhovou smlouvou ze dne 30.XII.1850 stavební místo o rozloze 2000 sáhů od pozemku ppčk.242(nikoliv 241,jak uvádí Hanuš) Josefu N i t k o v i(oněm viz níže),který si opatřil stavební povolení z 31.X. 1850(N.E.10628) a výnos z 3.XII.1851(N.E.12789)neznámého obsahu. Na jejich základě postavil zřejmě mlýn.Podle výše uv.podkladů mu bylo vystaveno politické powolení k vkladu vlastnického práva(ze dne 12.VIII 1857,N.E.5602) na stavební místo a powolen odhad mlýna(šacovním protokolem ze dne 5.X.1857,N.E.287).Teprve v r.1859 byla podána žádost o zaknihování(pres.18.IV.1859),vyřízené výměrem z 19.IV.t.r.a zapsána do PK dne 16.VI.t.r.(srv.přílohu,zápis na fol.64a,hl.text).Pokračování má být podle odkazu(tamtéž)v nové PK,vl.40,jež ještě není uložena v křivoklátské pobočce,protože je dosud "živá".

Z juxty(srv.tamtéž)vyplývá,že 1)trhovou smlouvou ze dne 18.V.1854 v Budeničkách koupila mlýn i stavební místo(není uv.od koho) Karolina P a t z e n h a u e r o v á(o ní viz níže) a prodala je opět trhovou smlouvou ze dne 29.VII.1875 v Lounech svému otci Josefovi Leníkovi ze Lkáně. Tím se potvrzuje verse V.Hadače ze SOA Třeboň. Více se zatím z PK zjistit nedá.Další stránky (fol.12a,b;13a;100a-101b)jednají o chalupě č.4,k níž parcela pozdějšího mlýna původně patřila.Případné údaje o ní ze starší doby jsou snad ve starší PK Donín(OS Louny 232), jež podle zprávy z Křivoklátu z 28.III.t.r.tam n e n í uložena a zatím po ní bezvýsledně pátrám.

Stavitelem větrného mlýna je bezpochyby Josef (Rudolf Nitka nikde sní v PK sní v matrikách nepřichází)N i t k a,zřejmě,jak už myslel Hanuš, syn France N.,mlynáře na dolejším mlýně na Peruci čp.60/79,nar. 19.X.1816.Oženil se dne 5.IX.1843 na Peruci s Veronikou Fiedlerovou (23 let)z Černochova;už 18.X.1843 se jim narodila na Peruci dc.Františka Terezie.Pak z Peruce mizí,mohl tedy přijít r.1850 do Donína ze Šlapanic,když na rodném mlýně na Peruci byl mlynářem jeho starší bratr František(nar.1813,+ souchotinami 18.X.1855)zaopatřen známým P.Fran-

- 2 -

tiškem Danešem. Ve vrbenských matrikách pro Donín nepřichází N.vůbec.Zdá se,že nikdy v Doníně trvale nepobýval,jen mlýn postavil a záhy prodal.Pocházel z rodu mlynářů Nitků(Hnitků),kteří se objevují na Perucí neznámo zatím odkud(Jakub N.se tu žení jako dolejší mlynář dne 18.IX.1786 s Dorotou Náhlovskou;Franc,otec Josefův,se zatím prvně objevuje jako dolejší mlynář r.1802,když se dne 1.VI. žení v Radonicích s Rozálií,dc.Matěje Staňka,sedláka ze Stradonic). Václav N.je r.1773 mlynářem v Budenicích č.2, r.1832 snad jeho vnuk Ignác je mlynářem v Budeničkách.

Druhým majitelem větrného mlýna byli manželé Patzenhauerovi, resp.paní Karolina, o jejichž osudech se podařilo zjistit nové údaje.Antonín P.pochází z mlýna v Poštovicích č.8,p.Zlonice,patřícího jeho otci Václavovi.V 25 letech byl už mlynářským mistrem na rodném mlýně,když se dne 30.srpna 1848 oženil v kostele v Klapém s dvacetiletou dcerou Josefa Leníka,učitele ve Lkáni.Ten byl synem Františka L.,ševcovského mistra v Libochovicích č.76 ze starého rodu L.,známého už v XVII.st.Josef se stal po polovině 20.let poručitelem v Křesíně u učitele Jana Bartoně(Bartona),pocházejícího z Čečelic na panství Mělník.Z jeho dc.Barbory(nar.v Křesíně dne 19.X.1803)se mu narodila v Křesíně dne 26.III.1828 ve škole č.60 nemanželská dcera,kterou následující den pokřtil křesínský farář P.Václav Krolmus,známý archeolog-amatér a vlastenec,na jméno Karolina.Dítě bylo legitimováno až sňatkem rodičů dne 4.června 1839,kdy L.byl už učitelem v Lkání a po tom,co dne 24.dubna t.r.zemřela u něho ve Lkání ve škole jeho matka Alžběta,která byla asi překážkou sňatku.Na výslovné přání byl L. zapsán dodatečně jako otec.Další děti,jak se zdá,neměli.Ve Škole(v č.41,později č.49)žila s nimi Barbořina sestra Marie,která měla rovněž nemanželskou dc.Rosalii(nar.Křesín 28.V.1823)až do své smrti 10.III.1844.Její Barbora zemřela"na sešlost věkem"ve lkáňské škole dne 20.prosince 1874;ze půl roku nato(viz výše)koupil Leník od své dcery Karoliny donínský mlýn,což je zatím poslední stopa po něm.

Patzenhauerovi nepřišli na svůj mlýn ihned.Nájemníkem,jak se tehdy nájemcům říkalo,byl(PK o něm neuvádí nic) Jan Líška,mistr mlynářský,syn mlynáře Jana L.z Královic u Slaného.Přišel sem asi hned po tom,co mlýn koupila pí.Karolina,protože 24.VII.1856 se mu a jeho ženě Marii,dceři Jana Šimoníčka,chalupníka z Břežan u Budyně n.O,zde narodil syn Antonín.Kmotry byli Josef Husák,spused z Donína č.11

- 3 -

a jeho manželka Marie.Teprve koncem 50.let se sem přestěhovali i P.,v únoru 1859 se jim tu narodila dvojčata Bedřich a Josef,která však zemřela právě tak jako ostatní zde narozené děti(srv.přehled) i starší syn Václav,hudebník.Se vsí,jak se zdá,neudržovali příliš dobré vztahy-kmotři jejich dětí nebyli z Donína(většinou Marie Mencelová,chalupnice z Touženína,a potom kostelník Jan Švandrlík a obuvník František Šlajhr z Vrbna,kteří bývali často kmotry či svědky bez vztahu k rodině),paní Karolina byla kmotrou zatím zjištěna pouze třikrát:v r.1860 při křtu nemanž.syna Cecilie,dc.Josefa Dvořáka,bednáře z Touženína Vendelína Josefa(nar.16.IV.,zemř.28.V.1861), kdy spolu s ní byl kmotrem"Wendelin Kříž,Müller in Donjn Nro 46",nepochybně otec dítěte;pak dne 6.V.1873,kdy byla křtěna na jméno Karolina nemanž.dc.Barbory Vydrové z Evaně,která se nato stala ženou Fr. Drobného,nádeníka na mlýně;konečně 14.X.1881 při křtu opět Karoliny, nemanž.dcery Alžběty Hlízové z Nového Strašecí ,za jejíhož otce se prohlásil Josef Knap,pekař, rovněž z Nového Strašecí,který si opět v příštím roce Alžbětu vzal.Je to ponekud zvláštní,připočteme-li k tomu ještě,že pan mlynář P.nikdy kmotrem nebyl a potom zcela nepochopitelnou poznámku při zápisu křtu dcery Mathildy(1865),kdy se K. označila za vdovu po A.Patzenhauerovi!Není ovšem také jasné,jakou úlohu hrál ve mlýně Vendelín Kříž(viz výše),označující se ve vlastnoručním zápise nikoli jako stárek,mlynářský nebo pod.,ale jako"Müller" Po koupi mlýna otcem 1875(viz výše)zůstala alespoň paní Karolina až do r.1881 na mlýně.Pak stopy po rodině mizí a na mlýně č.46 se vystřídají dva"mlynářští":Antonín Kalina z Lysé n.L.,který tu 28.IX. 1884 křtí syna Václava s manželkou Annou,dc.Fr.Valce,kolářského mistra z Vysoké Libyně ;v příštím roce(1885)zde(bez udání čísla domu) pochovává Jan Svoboda,mlynářský z Donína,původem z Trnové u Prahy, spolu s m.Marií,roz.Müllerovou z Líšťan,dceru Anastázii,která zemřela 4.I.ve třech letech na "tuberkule plic".R.1884 už se mluví o"parním mlýně",jeho strojník Jan Jerman(?)je kmotrem.Konečně r.1892 přichází v matrikách mlynář František Váňa,syn Anny Váňové,dc.Václava V.,rolníka v Minicích,ale na čp.49.Na tomto čísle dříve bydlívali nádeníci(1877-děti Václava Klocka,r.1878 zde zemřel vysloužilý šafář z Kystry a hajný Josef Prokeš(Prekl)ve věku 101 let.

I přes to zůstává mnoho otázek zatím nejasných a nevyřešených.

Došlo 11 září 1984 z Litoměřic od p.prof. F.Čeňkového se snímky výpisů z pozemkové knihy Donína uložené v archivu na Křivoklátě.

Jiří Kozák

Pokorný:
Zprávy o datu založení tohoto zděného mlýna se různí: Donínská kronika uvádí (556) již rok 1846 s tím, že mlýn postavil Rudolf Nitka a roku 1851 prodal mlýn manželům Patzenhauerovým. Podle V. Hadače (557) mlýn postavil Josef Nitka ze Šlapanic roku 1851 na poli (pozemková parcela č.42), koupeném roku 1850 od manželů Fouskových z Donína čp. 4. Budova bývalého větrného mlýna stojí asi 400 m na JJV od kaple v Doníně na kopci nad Touženínem a je dnes označena čp. 46. mlýn byl pětiposchoďový. R. 1879 byla křídla větrem polámána a stárek Antonín Vydra přestavěl mlýn na parní pohon, přistavěl zděný komín a 12 m hlubokou studnu (557). R. 1894 mlýn vyhořel poprvé, podruhé r. 1898, kdy jeho provoz byl definitivně zastaven. Parní stroje byly prodány do tkalcovny v Boskově (556). R. 1928 byla část mlecího zařízení ještě zachována, budova sloužila ze sýpku a hospodářské skladiště (557). Pozemky byly pojaty do JZD, jehož se stal jejich majitel J. Kozák členem (558) (559). Lokalita větrného mlýna je položena cca 365 m n.m. (560).
J. Kozák celou budovu někdejšího větrného mlýna ve všech pěti podlažích vzorně restauroval na obytnou jednotku a má v úmyslu opatřit k budově i křídla. V přízemí je dnes budova rozšířena o přístavek (561).
(556) GÚ-ČSAV, VM-Č, sdělení rady MNV vDoníně z 12.2. 1956, zn. Kř/56 s přiloženým výpisem z kroniky o větrném mlýně v obci Donín.
(557) V. Hadač, Větrák v Doníně na Lounsku, ČT, roč. 28/1928, 256.(S tím shodný údaj ZLA Třeboň, sdělení z 28.12. 1953, čj. 193/2/HG).
(558) Cit. sdělení rady MNV v Doníně. Jmenovaný má i fotografie někdejšího mlýna. Výpis z kroniky je podstatně obsáhlejší než Hadačův článek a v podrobnostech se od něho liší.
(559) Okrouhlý půdorys někdejšího mlýna je patrný na katastrální mapě z roku 1872 (GÚ-ÚAGK, SK, katastrální mapa i.č. 1444, 1872, list 3, Donín). Statistický lexikon obcí v ČSR, I. země Česká, Praha 1934, 210, uvádí jednotlivý dům Větrník.
(560) Státní mapa 1:5000 - odvozená, list Louny 0-6, 1951.
(561)Zjištěním na místě 7.9. 1970. J. Kozákovi děkujeme za půjčení výpisu z kroniky. Srov. sdělení MNV v Touženíně z 5.10. 1970, (GÚ-ČSAV, VM-Č,).

Příjmení mlynářů působících na mlýně
- Nitka Josef

Architektura

Stav nemovitosti	Dochován bez nežádoucích přestaveb
Typ	Holandský

Dominantní stavební konstrukce	Zděná - kamenná
Historické prvky	**Exteriér** • Kamenické prvky • Komín • Okna
Parametry	Průměr čtyřpodlažní stavby u země je 9,5 m a celková výška je 15 m. Je to nejvyšší větrný mlýn u nás. Tloušťka zdí u země je 1,3 m a nahoře 0,8 m. Průměr větrného kola byl 18 m.

Technologie

Technologické vybavení

Popis technologického vybavení

Technologické vybavení

Stopy po neexistující mlýnské technologii

Doplňkový provoz

Doplňkový provoz - popis

Historické prvky

Parametry

Literatura a pramenyZajímavostiOstatní**Žádost o povolení stavby** mlýna kterou předložil pan Josef Nitka v roce 1850 vyvolala mezi občany Donína odpor. Pan František Heft 5. dubna 1851 posílá stížnost na „Weleslavnou c.k. Wládu krajskou“. Stěžuje si, že nebyl přizván k místnímu šetření a že nemůže se stavbou souhlasit, neboť stavba mu bude stínit jeho pole dva sáhy vzdálená od uvažované stavby a že přístupové cesty nejsou vhodné. Když se stavebník zavázal:
- na vlastní náklady zřídit a udržovat dvojnásobnou cestu (pro přijížku a odjížku)
- na mlýně nedržet malou drůbež, která by mohla hraničním polnostem škodit
- většího dobytka chovat co nejméně
Za těchto podmínek byla stavba povolena a provedena.**Osamělá stavba větrného mlýna** poskytovala nenápadné útočiště pronásledovaným lidem. Ve větrném mlýně v Doníně se jich během 2. světové války vystřídalo několik. V roce 1940 poskytl útočiště rodině židovského lékaře MUDr. Hübschmana. V roce 1942 se zde ukrývali dva francouzští vojáci, v roce 1943 dva ruští utečenci a konec války na mlýně přečkali dva angličtí zajatci. Utajení však nebylo vždy dokonalé, takže v roce 1944 gestapo obyvatelé mlýna zatklo a vyslýchalo, ale pro nedostatek důkazů je nakonec propustilo domů.FotogalerieZákladní obrázky Plány - stavební a konstrukční 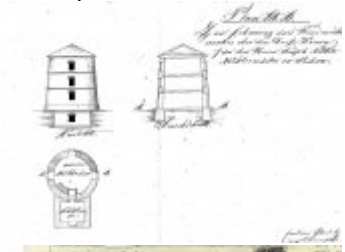 Obrazy Historické fotografie a pohlednice